

Els castells dins les festes vuitcentistes del Camp de Tarragona segons els literats coetanis: Francesc-Pelai Briz

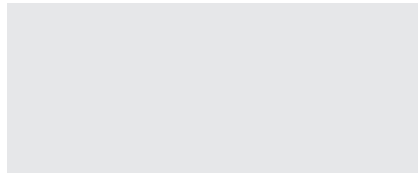
Durant la passada tardor, Valls va acollir el col·loqui dedicat a la figura de Narcís Oller, escriptor nascut a la capital de l'Alt Camp, que hem de situar entre els grans noms de la literatura del nostre país. Arran de la investigació feta sobre com es tracta la temàtica de la festa major a la seva novel·la Vilaniu – i que constituí una de les aportacions a les jornades esmentades – vam elaborar una anàlisi basada en tres escriptors que, durant la segona meitat del segle XIX, tracten la festa major del Camp de Tarragona en obres de ficció: Francesc-Pelai Briz, Josep Pin i Soler i Narcís Oller. Si bé és més que probable que les actes del col·loqui acabin publicant-se, hem volgut avançar algunes de les reflexions sobre temàtica casteller que va incloure la nostra comunicació.¹

Si bé alguns estudiosos qüestionen la validesa de les fonts literàries com a documents útils per a la documentació dels processos històrics, considerem que de la interrelació entre diversos àmbits de la investigació acostumen a sorgir visions més completes i contrastades. No volem entrar en una discussió de si les informacions que aportem són o no vàlides per a la història casteller, però si més no les hem de tenir en compte en l'anàlisi del fet casteller com a motiu literari. En la mesura que el costumisme és un dibuix de la societat vuitcentista, aquests textos literaris són elements que aporten informació gens menyspreable.

Francesc-Pelai Briz

El primer dels escriptors que ens ocupa és Francesc-Pelai Briz i Fernández (1839-1889), literat barceloní que féu la seva meritòria contribució al moviment de la Renaixença, la qual cosa li valgué ser proclamat mestre en Gai Saber el 1869. Autor poc conegut i menys llegit, el 1866 donà a la llum pública una narració en vers sota el títol de *La masia dels amors*. Poema popular², que ofereix la seva particular visió de la temàtica de la festa major del Camp de Tarragona, amb especial incidència en la mateixa ciutat de Tarragona i amb alguna al·lusió a la de la veïna població de Reus.

La masia dels amors explica, dins una atmosfera marcadament romàntica, els amors impossibles entre uns joves i el perquè ella, Maria, ha estat promesa pel seu pare a un mariner, en Jaume. En el cant setè de l'obra,

Francesc-Pelai Briz situa l'acció a la Diada de Santa Tecla de Tarragona. Allí el pastor Anton, personatge que plany Maria pel tràngol que travessa, viu la festa major. Briz fa una elegia del passat històric de la ciutat des de la seva puixança romana fins a la posterior davallada, i el connecta amb el singular moment de la festa anual de Santa Tecla:

"...Un cop al any tan sols los ulls tu giras al cel, y rius, y gosas, y deliras, Y es quan ve santa Tetcla! Ben desperta ciutat estás llavoras..."³

Briz descriu els Xiquets de Valls, la música de la dolçaina i el tamborí, el ball de la Rosaura i el dels diables. El poema adquireix un marcat to romàntic i elogiós, tant pel que fa als castellers com als balls. Aleshores Briz reprèn el fil argumental: mentre contempen l'actuació casteller, el vell Anton i un anònim espectador comenten el cas amorós epicentre de la narració. El castell que s'intenta cau i mor un casteller, mariner de professió, Jaume de nom, que és l'home amb qui Maria havia estat promesa per la força. Briz utilitza, doncs, els vessants de la festa major per lligar la trama argumental de *La masia dels amors*. El costumisme és aquí al servei de la narració, en aquest cas en vers.

La descripció del ball de diables és interessant especialment en l'aspecte tècnic⁴, mentre que les referències al ball de la Rosaura són de notable rellevància en ser aquest text de Briz el primer literari, cronològicament parlant, que dóna notícia d'aquest ball parlat. En un altre article veu-

Programa de les festes de Santa Tecla, de Tarragona, de l'any 1864. Francesc-Pelai Briz va publicar la narració *La masia dels amors* dos anys més tard. (Foto: Mòn Casteller)

rem que, a partir de l'obra de Pin i Soler, podem obtenir una data en un text literari fins i tot una mica anterior, però d'entrada considerem important la notícia ja que és la primera descripció coneguda, que no notícia documental, d'algun aspecte d'aquest ball de sang i fetge. Encara més interessant és la nota que Briz afegeix en els apèndixs de la seva obra, ja que incorpora l'argument del ball "...comunicado por el joven poeta de Reus Francisco Bartrina d'Aixemus..."⁵. Si bé hem conservat el text d'aquesta representació, l'argument referenciat per Bartrina ens permet contrastar-lo amb els quadres existents el 1866.

L'intent del castell de deu: un resultat tràgic

L'àmbit casteller mereix la nostra especial atenció, en fusionar-se aquesta temàtica amb la trama de la narració. D'una banda, la fràgil però útil relació que s'estableix entre el personatge del Jaume i la seva mort en el castell; de l'altra, el castell en si. Pere Català transcriu, a *Món Casteller*, un article de Briz titulat *Cosas que se'n van* (1869) que inclou una descripció de *las torras dels Xiquets de Valls* i un fragment de *La masia dels amors*. Tot i que Pere Català se serveix de la narració en vers per saber qui és l'autor de l'article, solament signat per "B", no fa referència a l'argument del text de 1866 i, segons el nostre parer, no el llegeix sencera. El text de Briz aporta algunes observacions d'un notable interès. El vell Anton, que és a la plaça de la Font, s'exclama en veure el castell que els Xiquets de Valls van a provar:

"... Estich guaytant com se componen pera fer eix castell: tot desseguida contesta Anton.—, Encara que alé' ls donen tots los dimonis del infern, mentida m'apar que's puga fer tan atrevida

Pila de gent com diuhen; ab veu baixa l'altre acostantshi esclama.— Tothom conta que farán la de deu! ...— ¡Qu'es cas! Abaixa un poch lo nombre que no es tan, tan tonta eixa gent per pensar que be s'encaixa ab una alsaria aixís ... ¡Que algú la caixa

No's malmete del pit! Mentres parlaven, lo castell poch á poch á poch creixia, la tercera filera ja hi posaven y encar ferm y mes ferm se mantenia; la plassa estava plena; 'ls que guaytavan ni a respirar ni á móurerse gosavan ..."⁶

Es tracta, doncs, d'una prova de castell de deu, és a dir, amb molta probabilitat del tres de deu Pere Català ja havia deixat constància que Briz deia el 1869 que "... quelcuns anys fins se prova la de deu ..."⁷. Català, però, refiant-se de les paraules de

Il·lustració de Josep Lluís Pellicer que reproduceix la caiguda d'un fictici tres de deu, encara que hi manca l'aixecador. En *La masia dels amors* també es fa referència a una caiguda d'un castell semblant. (Foto: Món casteller)

Al últim quan ja'ls dos finit havían y quan lo bon pastor lo cel signantne en deya: -Déu es just! Los que tenían mig montat lo castell, bambolejantne un crit donan, s'estrenyen, s'angunian, y á terra cahuen. (...)

Briz – "... posarém ara aquí la descripció de las torras allí'n feren..."-, no comprovà l'existència de la descripció de l'intent i posterior caiguda del castell de deu pisos:

"... mentres garlavan lo castell poch á poch á poch creixía, la setena filera ja hi posavan y encar ferm y mes ferm se mantenía; la plassa estava plena; 'ls que guaytavan ni a respirar; ni a móurerse gosavan.

Al últim quan ja 'ls dos finit havían y quan lo bon pastor lo cel signantne en deya: -Déu es just! Los que tenían mig montat lo castell, bambolejantne un crit donan, s'estrenyen, s'angonian, y á terra cahuen. Los que abaix seguían

Sas maniobras plens d'esglay s'espessan, pera tomar als que de dalt en cauhen. Mès res hi val! Los crits de dol travessan l'espai, y sangonent, mig mort en trauhen a un dels braus xiquets. Tots, tots s'apressan en ferlo retornar. Enva li endressan

Paraulas de consol, envà. Abatuda la testa sobre'l pit dú doblegada. La gent de allí l'entorn en resta muda y freda, estemordida y esglayada. La festa en malahora interrompuda sa alegria ja tè del tot perduda.

Quatre duhen al mort. Per llà hon passava tothom li obría pas..."

Briz parla de la mort d'un casteller, mariner d'ofici, que a Tarragona pujava amb els Xiquets de Valls. És aquest, doncs, el primer text que inclou el fet de la mort en els castells. Dos anys més tard, el 1868, el *Diario de Tarragona* informa de la mort d'un altre casteller a La Pobla de Montornès. Per tant, la narració de Briz, malgrat el seu caire literari, no era allunyada de la realitat. La prova del castell de deu no és tampoc ficció: el 1859 s'anuncia el seu intent a Reus i el 1864 a Vilafranca del Penedès. *La masia dels amors* veu la llum el 1866, però la seva redacció és, segons consta en els poemes que la prologuen, de l'any anterior, el 1865.

Una nota en espanyol – l'obra es va publicar originàriament en català i traducció espanyola al costat – que s'inclou en l'apèndix del llibre ens confirma que si més no el castell de deu anunciat a Vilafranca es va arribar a intentar, notícia transcendental, doncs, per al món casteller.

Transcrivim completa la nota de Briz per la seva importància:

"... Torres: costumbre popular y propia del país en donde pasa la acción de este poema. Consiste en levantar colosales torres, encaramándose unos hombres sobre otros: son estas de forma circular y llegan a

tener la altura de un tercer piso. Solo las levantan gente adiestrada ya en esta clase de juego y además secundan las operaciones unas cuantas docenas de gente del país que se amontonan al rededor de la base de aquellas para detener en su caída a alguno de los que se encaraman, si es que tenga la mala suerte de venirse abajo. Se compone toda torre de siete hileras de hombres sobrepuestos: las ha habido de nueve: el máximo es de diez hileras. El año pasado en Vilafranca se levantó una de estas (se llama *la de déu*.) En la base el número de hombres es muy crecido y va disminuyendo este por hileras hasta que llega a formar el remate un chico de corta edad. Una vez el muchacho está en su sitio se pone de cabeza abajo, bebe con un porrón que le entregan los otros, y luego arrojándolo, dá una señal y la torre se deshace como por encanto.

También hay otra clase de juegos de esta especie y se llaman *Espadats*. El *espadat* consiste en un castillo de siete hombres uno encaramado sobre otro. Es una suerte peligrosísima por lo difícil que es sostener el equilibrio. Sin embargo la gente del país está tan avezada a esto, que repetidas veces en Tarragona ha visto el pueblo subir y bajar a un *espadat* las escaleras de la Seo y esto que tienen unas de veinte gradas..."⁹

Tant Pere Català com l'historiador Pere Ferrando¹⁰ donen crèdit a les descripcions castelleres de Briz que ells coneixen, les quals també inclouen el fet, segons el nostre parer, més incomprendible – tot i que anecdòtic – de l'aleta amb porró. Allò que no apareix en l'altre text de Briz és la claredat amb què, des de la immediatesa cronològica, se'ns constata que l'any anterior a la redacció del text, és a dir el 1864, a Vilafranca s'havia **aixecat** la torre de deu.

¿Va ser, però, la tràgica mort que apareix a la novel·la de Briz el resultat de l'intent del castell de deu a Vilafranca o d'una posterior actuació en aquella o en una altra població, com la mateixa Tarragona? ¿O senzillament va ser un recurs de ficció que Briz va fer servir per lligar la gosadia dels castellers en aquelles proves i el fil conductor de la seva història?

D'altra banda, en el capítol segon de la novel·la, tot aprofitant per dibuixar-nos la figura del Jaume, se'ns referencia una interessant aportació sobre la geografia casteller i la gradació en la importància de les places vuitcentistes:

"... – Quin gandul que'n hi há! Vaya una pessal! May l'heu vist empunyar ni fals, ni arada; sols per anar al joch en va depressa. Sempre fumant, dessora la portxada

de la taberna! l trobaréu. Travessa en lo joch mes que cap. Jamay s'endressa, Va brut... Bah! ja l'heu vist. Sols pler le dona quan Santa Tecla arriba o altra festa fer parlaments, castells: en Tarragona un va ferne l'altre any, que si la llesta mà de un amich, que del perill se adona, no' l para, tot voltant com una fona

Caigut y en terra mort quedat hauria. -¿Y això? diguè un dels mossos, jo no hi era. ¿Qué va ser? – Lo de sempre; fer volía lo valentás: en quant tè una fal.lera no hi ha res que'l deture. Ell ja savía que un castell tan, tan alt fer no's podía;

Mès, ab tot, volguè fè una de las sevas. ¿Nou pisos hi posa! – Qu'es cas! Bobada!, un dels oyents respon, cap de las mevas torras qu'en Reus ne faig quan arribada n'es la festa majó'n tè vuit.– Las tevas son fetas ab enginy, bè las estrevas..."¹¹

En la redacció de l'obra de Briz, doncs, Tarragona apareix com a plaça en què s'intenten castells de nou, mentre que a Reus es treballa si més no habitualment en la gamma de set.

Finalment, deixem constància que *La masia dels amors* és una nova mostra de la col.laboració existent entre les colles de Valls, presents a Tarragona si més no des del 1861, i els antics castellers tarragonins, en aquest cas un mariner, Jaume.

Jordi Bertran

Notes

1. BERTRAN, Jordi: La festa major a *Vilaniu* de Narcís Oller: del document etnogràfic a la funcionalitat literària, a les actes del Col loqui Narcís Oller, Valls. 1996, inèdit.

2. BRIZ, Francesc-Pelai: *La masia dels amors*. Poema popular. Llibreteria de Joan Roca y Bros, Barcelona, 1866.

3. BRIZ: op.cit. p.256.

4. Diversos autors: *El ball de diables de Tarragona*. Teatre i festa a Catalunya. El Mèdol, Tarragona, 1993, p.78.

5. BRIZ: op.cit. p.476.

6. BRIZ: op.cit. pp.262-264.

7. CATALÀ, Pere, *Món Casteller*. Volum I. Rafael Dalmau Editor. Barcelona, 1981, p.128.

8. BRIZ: op.cit. pp.268-270.

9. BRIZ: op.cit. p.464.

10. CATALÀ: op.cit. Volum I, p.129; FERRANDO: *S'ha fet mai un castell de deu pisos? a L'Esperidió*. Colla Jove dels Xiquets de Tarragona, V època, núm.45, gener-juny 1996, p.20.

11. BRIZ: op.cit. pp. 62-64.